

hoz. Ezt nevezi Szász István Tas harmadik Hitelnek: az 1940-től 1944-ig megjelent számokat.

S ha már Észak-Erdély felszabadulásáról esett szó, jöjjön egy passzus, egy gondolat – kommentár nélkül – a néhai kormányzó Kolozsváron elmondott beszédéből: „A jelen öröme összefolyik lelkemben a múlt bánatával, és feltámad bennem a kérdés: Hogyan is szakadhatott ránk, magyarokra ez a szenvedés? Tiszta lélekkel felelem a történelem ítélőszéke előtt: Nem a mi hibánk bób! Miniket sorsunk ideállított kelet és nyugat mesgyéjére, hazánk századokon át a romboló világtörténet országútján örökös harcok színtere volt, és mialatt Európa más boldog népei békés munkában gyarapodtak és erősödhettek, a magyar örökös harcokban vérzett, pusztult és fogyott. Közben beszí-

várogtak idegen nemzetiségek, hol mert ellenség elől kellett menekülniök, hol mert itt reméltek boldogulást” (Hitel).

Ismerős gondolatok? Igen, iskolai tankönyvek anyaga már. A hajdani kormányzó alakja még mindig homályos, küszködik vele a história, de a magyarság nyakába akasztott malomkő súlya nem változott.

Szász István Tas tartalmaiban szétágazó, méreteiben szokatlanul nagy könyvet tett le az olvasó asztalára. Ember legyen a talpán, aki elolvassa. Csakis elszánt olvasó veselkedik neki ekkora kalandnak. De bizonyára böngészésre szánta a szerkesztő, és ez a böngészés elsőrangú intellektuális élvezetet nyújt annak, aki ismeri a súlyos parancsot: Szeretni Erdélyt!

MÁRKUS BÉLA

Panek Kati: A nagypapaember

Hagyományok Háza, 2017

„Ijesztően, hátborzongatóan szép Panek Kati Nagypapa-könyve” – így szól a hátsó borítón a jeles erdélyi prózaíró, György Attila ajánlása, s a szépséget illetően igazat állít. Nyomdatechnikailag kiváltképpen. Mind az Ádám Gyula, Jánosházy György és Martin György készítette fotók, mind pedig az ugyancsak Ádám Gyula, valamint Ambrus Sándor és Miklósi Dénes rajzolta grafikák, szobortanulmányok, illusztrációvázlatok elhelyezése, tördelése igen jó ízlésre valló; a korrektori munka a lehető leggondosabb, hibátlan. Minden az igen tudatosan megtervezett és megszerkesztett szöveg szolgálatában áll, kezdve a fejezetektől, amelyeknek az élén a nagypapa egy-egy könyvének címe van, a fényképek kiválogatásáig, amelyek kizárólag Magyarózd világát szemléltetik, házait, templomait és romjaiban is híres kastélyát, ahol az első magyar költő, Petrőczy Kata Szidónia élt. S ahogy a képek még véletlenül sem villantanának fel kolozsvári helyszíneket, úgy az arcképek, portrék is – a nagypapáé és a mamié kivételével – mind ózdiakat ábrázolnak, unokatestvért, néniét, dédszülőket, rokonokat, zenészeket, hogy annál beszédesebb legyen az édesapa és az édesanya arcmásának hiánya. A hiány, a szülők kitörlése a megörökítésre érdemesek tablójáról eleve

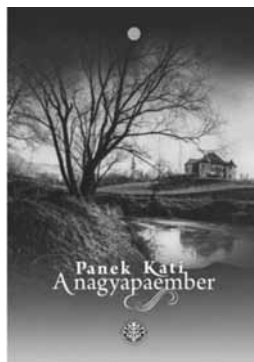
feszültségkeltő hatású, s ezt csak fokozza, hogy olyan gyermeki közömbösségről, sőt közönyről árulkodik, ami teljesen idegen az elbeszélő egyébként érzellemmel telített stílusától.

Noha a szembeállítás, az ellentétezés a kötet egyik fontos kompozíciós elve, a történetmondó mégsem vállalja az egymással ellentétes érzések kivallását, tartózkodik az érzelmi viszonyok végleteinek megragadásától, az eseménymenetbe illesztésétől. Inkább elfojt, semmint kitarulkozna – utalhatunk, előljáróban, a trauma egyik tünetére. Amit szinte teljesen elfed az előadás lendülete, a történetmondó és a leíró részek arányos adagolása, az éveken átívelő események vallomásos hevületű megjelenítése, a szeretet költőien ihletett kifejezése. Az utóbbi, egy erdei séta leírása olyannyira magával ragadó, hogy méltán áll a nagypapa *Erdő lánya* című verse mellett, érzékeltetve a nagyszülőhöz felnőni igyekvő unokának nemcsak törekvését, de tehetségét is. „Bükkerdőben fúj a szél él az ember amíg él / ameddig él énekel csapulnak a fények el zöld a homály meg az ágak / örvendezzünk a világnak bandukoló nagypapa másnak nem adlak soha” – a szedés tükre is verset mutat, s azt a soráthajlások s a rímek is. „soha nem megyünk haza itt mara-

MÁRKUS BÉLA (1945) Debrecen

dunk itt az erdőn / fészket rakunk majd egy felhőn” – ez a két sor ugyanúgy a kedves, gondtalan együtt-lét hangulatát hordozza, mint az említett vers egy szakasza: „Selyemfű ért derekáig. / A madarak a nótáik / Neki zengték, és a lepkék / Az ő kedvét lebegtették.” Az előadás-mód szerves és színesítő elemei – az előbbi példából indulva ki – az olyan tájszavak, mint a „csapulnak”, aztán a „bésuadtam”, „bónyál”, „sziváj”, „hijú”, „kaszten”, a „degenyeg” és a többiek, a cugulának hívott malac vagy a terebúza, vagyis a tengeri, azaz a kukorica, amelyek mind-mind a falusi környezet életképeinek hitelesítői. Az olyan megnevezéssel

együtt, mint a „bitang”, amely a házasságon kívül született gyermeket jelöli, vagy az „elhúztak”, amely a táncba vitel ígéje, ahogy ezt ismét csak szemléletesen a Magyarózdton szigorúan csak a lányok társaságában táncolni tanuló narrátor használja: „eleinte húztam kifele, lógtam egyfele, mint egy rongybuba”. Mindezeket túl a stílus feltűnő erénye képi gazdagsága, a falusi, paraszti világból merített metaforák, hasonlatok bősége. Olyan mondatok sorakoznak, mint például amelyik a szövés kellékével szemlélteti az elbeszélő szerepét: ő lett nagyszülei „keservesre feszült, szakadozó szerelemszöttesében az elszakíthatatlan felvetőszál”. Tartós válságot fest le itt is – különös voltát Fodor Sándor szavai jellemzik: „Más házasságokban rendszerint a gyermek a legerősebb kapocs, Pista bácsiéknál az unoka.” Az unoka, miközben legendás alakká növeli a „nagyapaembert”, legendát is oszlat. Egyfelől Kányádi Sándor temetési búcsúztatóját idézi az időből messzire kilátszó ózdi toronyról, amely a szalontai Csonkatoronyhoz, a farkaslaki két cserefához és a zsögödi házhoz hasonlóan távlatot nyújt a kései nemzedékeknek. Másfelől a szemtanú hitelességével állítja (s bizonyítja), Horváth Istvánt nem a szeku tette vagy tétette el láb alól, tragikus véletlen azonban, hogy egy részeg szekus ütötte el az autójával.

Az unoka története onnan indul, amikor a létezése, szinte a világra jövés pillanatától trauma szülője, az öntudatlan áldozat szerepét osztva ki rá. Az emlékező elbeszélő pontosan jelzi azt az időt, amiről nem lehet személyes emléke, csak a családé őrizhette meg: 1957: „Szüleim elindultak – nagy egyet nem értésben – szilveszterezni. Engem, négy hónaposan, rábíztak a nagyszüleimre, arra az estére. A továbbiakban elváltak, és engem elegánsan ott felejtettek. Édesapámnak ítélte a törvényszék, és ő majd csak úgy ment bele a válásba, ha kinevezik anyai nagyszüleimet gyámommá.” A trauma itt –

Alide Assman szavait kölcsönözve – valóban nem más, mint testbe írt emlékezet, amely a felnövő gyermek testébe íródik, úgy tűnik fel, kitörölhetetlenül. Legszenbetűnőbb tünete a szégyenlősség, a természetével, alakjával való elégedetlenség. Kicsi korában, hogy „csak akkoracska az eszem, mint egy macskacsics, akkora a fejem, mint egy pityókafőző üst”. „Idétlen” kamaszéveiben, hogy „ha csontot kötök a hajamba, se kelletttem a kutyának se, nemhogy a legénykéknek”; táncban az ózdi lányok közül „úgy magasodtam ki, mint rezgő nyárfa a gyalogbodzásból”. De a nyomasztó emlékek közül is sok testi eredetű.

Nagyszülei kolozsvári házában a „zsenge nyakamon bólogató póniló feje” beszorult a terasz vasrácsa közé; Ózdon egy régészeti ásatáson annyira védi a tűző naptól a csontváz karkötőjét, hogy elalél, otthon a kertben a kenderillat bódítja „kábult-ájulásig”, a csűr kakasülőjéről leugorva pedig hanyatt esik. Annyira esetlennek, sutának és csúnyának festi magát, mintha emlékezését az ügyesség és szépség gyermeki óhaját irányítaná, ám egy önjellemzése nyomósabb és tartósabb okra mutat: „szeretetre éhes kis varasbéka, aki még magam se tudom, hogy ha megcsókolnak, egyszer még Csárdáskirálynő is lesz belőlem”.

A szeretet igénye elválaszthatatlan az otthon meghittségének vágyától. Apónak, azaz Horváth Istvánnak Magyarózdról küldött, a feleségéhez szóló szemrehányó szavai is ezt fogalmazzák – feltűnik, hogy nem nevezi néven a saját lányát, hanem „a Kati anyjának” szólítja –: miért „nem jösztek haza se egyik, se másik... Nektek, a két úri asszonynak fogalmatok sincs az itthoni életről.” Kati megismétli: „Édesanya miért nem jött haza, és miért nem írt?” Az otthonosság megteremtése, a biztos helyhez kötődés állítja egymással szembe szülei és nagyszülei házát az élményösszegző groteszk leírásban: „Nagyszüleimnél nem volt feszt átjáróház, megintiszunk, kibuc, diákmenza, mindigszálló, árvaőrző, valakibeesik, legénylakás, gyereteispanekékhez, télinyáriszállás, csupavendégszoba, táncházastalalkozó, színészmenhely, hajjóstök lesztek-hahoztok-esztek – mint nálunk.” Sajátos, az idegenségtudat fennmaradására vall, hogy a szülői „szállásra” betérők névtelenek, a Nagyapához járók jó részét viszont néven nevezi, Asztalos Pista és Bartalis Jani bácsitól kezdve a „zsögödi tömbemberig”, Nagy Imrétől vagy az „ezer ráncával és szipkájában” betérő Kós Károlyig, önmagát pedig „illedelmes, masnis kis zsiráfnek” láttatva. Az ózdi rokonság viszont –

dédszülők, néniék, ángyók, unokatestvérek – fényképeken szerepel, tartalomjegyzékben a nevük. Ők azok, akik hazavárják; nénije, ha kenyeret süt, a hárból az egyiket neki szánja – itt is ellentéttel él: a képet, miszerint a rokonság „szeretettelhővel” vette körül, azzal élesíti, hogy vitték ugyan a tengerre a szülei, „de a tengerszeretet az ózdi házban lakott”.

Az emlékező ezt a szeretetáradást oly életalkító erejűnek tudja, ami sorsának meghatározó tényezőjéhez, hivatásához való viszonyát is eldöntötte. Lényegében: az önazonosságát. Ezért említheti, csak úgy, mellesleg, a varasbékából Csárdáskirálynővé változását, azaz színészi mivoltát – anélkül, hogy a csaknem négy évtizedes pályájáról érdemben szólna, legalább a fontosabb, szeretetesebb szerepeit felsorolná. Mintha a kényszer terelte volna teátristának lenni, mégpedig az Édesanyjáé, Horváth Aranyé (akiről a Wikipédia nem vesz tudomást: ott Panek Zoltán az egyetlen megnevezett szülő, apa s anya egy személyben). Apó, a nagypapa nem biztatta, ellentétben az Édesanyjával, akit másodévig eltanácsoltak a színművészeti akadémiáról, igen. Beszédese az ige, igehasználat, erőszakra utaló: „Évégett engem hajtott a színpad felé, maga helyett: legyen bohóc, lángfúvó, mindegyi, valami színpadi.” Traumatikus tünet, hogy sikeres alakításai helyett arról a szégyenről számol be, ami „ma is éget(i)”: marosvásárhelyi színinövendékként még jóformán el se szakadt otthonról, máris megfedkezni látszott az övéiről. Születésnapja alkalmából megkésve köszöntötte nagypapját, akinek a segítségével pedig – utólag úgy tűnik fel – rálelt igazi hiva-

tására, az éneklésre. Élvezetesen és láttató erővel meséli el, hogy hallgatta csaknem négy óra hosszat egy lisztesládába bújva (hogy ne látatlankodjon) azokat a falubeli asszonyokat, akiket Apó vett rá a balladák, átkozódók, dalok éneklésére – az „anyaggyűjtés” jelenete arról is árulkodik, hogyan készült Horváth István maradandó értékű falurajza, a *Magyarózdai toronyaljja*. A könyv CD-melléklete tisztelgő emlékidézés: a szerző gyermekkorra Magyarózdjának „hangmintavétele”, emelkedetten szólva: „Hitem harangjai és igazgyöngy asszonyok keservesei.”

A könyv a temetési szertartást a népi siratók hangján „viszi színre”. A halottal való perlekedéstől, feddésétől kezdve a fogadalomtételig sokféle árnyalat fejezi ki a fájdalmat, a hiány érzetét. Poétára vallóan szemléletes a zaklatott ritmusú búcsú: „Földig ér a vertcsipke-szemfedő / szakad a hó. / Mintha, ama feleúton, lelkét szaggatná Apó.” S a hit-tétel, az örökség vállalása sem marad el: „mevlásd: annyi mindent elvehetnek majd tőlem, / de a lányomat soha / és ártó szándék se fog rajtam, mert énekelek, varázsolok, megigézek”. És az önvizsgálat: „...minden házunk telt ház / a magyar nyelvtől lesz otthonossá / népzenevel ékesítjük azokat / ellenségeink előtt az ajtók maguk csukódnak /... / és számoatlan barátaink szeretetében fűtőzködünk”. „A népzene: a parasztember lélekgyógyásza” – fogalmazta meg a lisztesládás jelenethez kötvé aforisztikus gondolatát. A *nagypapaember* e gyógyászat érvényességét jóval tágabb körökre terjeszti ki, érzékelte azt is, maga a szerző meddig jutott el általa a traumatikus sebek gyógyításában.

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális száma az Írók Boltjában, valamint az ország fontosabb, nagyobb újságosainál minden hónapban kapható.

Az alábbi helyeken biztosan hozzájuthat:

BUDAPEST II. kerület • Széll Kálmán téri metróállomás • Budagyöngye, újságos, Szilágyi Erzsébet fasor 121. • **III. kerület** • Flórián üzletközpont, újságos • **IV. kerület** • Újpest Központ metróállomás, újságos • **V. kerület** • Kálvin téri metróállomás, újságos • Városház utca 3–5., újságos • Váci utca 10., újságos • **VI. kerület** • Nyugati téri aluljáró, újságárus • **VII. kerület** • Blaha Lujza téri aluljáró, újságárus • **IX. kerület** • Határ úti metrómegálló, újságárus • **X. kerület** • Árkád bevásárlóközpont, Örs Vezér tér 25/A • **XI. kerület** • Allee bevásárlóközpont, Október 23. utca 6–10. • **XII. kerület** • Déli pályaudvar metrómegálló, újságos • Hegyvidék Bevásárlóközpont, Apor Vilmos tér 11–12. • MOM Park, újságos, Alkotás utca 53. • **XIV. kerület** • Sugár bevásárlóközpont, újságárus, Örs vezér tér • **XV. kerület** • Pólus bevásárlóközpont, újságárus, Szentmihályi utca 131. • **DEBRECEN** • Cora, újságos, Kishatár utca • Csapó utca 100., újságárus • Fórum Debrecen, újságos, Csapó utca 30. • **EGER** • Széchenyi út 20. újságárus • **GYŐR** • Révai Miklós utca 4–6., újságárus • Vásárcsarnok, újságárus, Herman Ottó utca 25. • Győr Plaza, újságárus, Vasvári Pál utca 1/A • **GYULA** • Béke sugárút 12., újságárus • **KAPOSVÁR** • Fő utca 23., újságárus • **KECSKEMÉT** • Március 15. utca 15., trafik • **MISKOLC** • Szinva Park bevásárlóközpont, újságárus, Bajcsy Zsilinszky út 2–4. • **NYÍREGYHÁZA** • Korzó bevásárlóközpont, újságárus, Nagy Imre tér 1. • **PÉCS** • Árkád bevásárlóközpont, újságárus, Bajcsy út 11. • **SOPRON** • Széchenyi tér 13., újságárus • **SZEGED** • Dugonics tér 1., újságárus • Árkád bevásárlóközpont, újságárus, Londoni körút 3. • **SZÉKESFEHÉRVÁR** • Alba Plaza, újságárus, Palotai út 1. • **SZOLNOK** • Pelikán bevásárlóközpont, újságos, Ady Endre utca 15. • **SZOMBATHELY** • MÁV állomás, újságárus • **TATABÁNYA** • Győri út 3., újságárus • **VÁC** • Káptalan utca 3., újságárus • **VESZPRÉM** • Kossuth utca 1., újságárus
